

๙. ทรัพยากรไม้ในป่าแม่ยม

หากจะกล่าวถึงชาวสะเดียบกับป่าแม่ยมนั้น กล่าวได้ว่าชาวสะเดียบมีความผูกพันกับป่าแม่ยมมาตั้งแต่สมัยอดีตกาล

การศึกษาในประเด็นนี้มุ่งบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชุมชนสะเดียบ กับป่าแม่ยม โดยเฉพาะทรัพยากรไม้ในป่า ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการสัมปทานป่าไม้เป็นปัจจัยสำคัญ

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว แบ่งออกเป็น ๔ ช่วง ดังนี้

๑. ป่าแม่ยม วิถีชีวิตของชาวบ้าน และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน (ก่อนปีพ.ศ. ๒๕๐๐)

ในยุคแรกของการตั้งบ้านเรือนนั้นชาวบ้านใช้ไม้ไผ่ทำฝาและพื้นบ้าน ส่วนเสาบ้านนั้นใช้ไม้แดงและไม้แฉะที่มีขนาดเล็กที่แข็งแรงพอสำหรับเป็นเสาบ้าน มุงหลังคาด้วยใบตองตึง และผูกยึดด้วยดอกไม้ไผ่หรือเชือกปอที่ได้จากเปลือกต้นปอในป่า

จากบ้านไม้ไผ่ที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงเป็นบ้านไม้ไผ่ผสมกับไม้สัก
มุงหลังคาด้วยหญ้าคา เจาะเสาไม้ซุงเป็นรู ใช้ไม้ที่เหลาให้ได้ขนาดพอกับรูที่
เจาะไว้แล้วตอกเข้าไปเป็นตัวยึดคล้ายกับตะปูเหล็กที่ใช้กันในปัจจุบัน

ในอดีตวิถีชีวิตของชาวบ้านได้อาศัยพึ่งพาป่าแม่ยมในการดำรงชีวิต
ด้วยการล่าสัตว์ การเก็บหาของป่า จำพวกพืชอาหาร ยาสมุนไพร ไม้ฟืน การนำไม้
มาใช้สร้างบ้านเรือนหรือยุ้งฉางข้าว ทำของใช้ในบ้าน เช่น โห่ข้าว อูปรกณ์
ทอผ้า ทำเครื่องมือทำมาหากิน เช่น เรือ คันไถ ต้ำมพร้าว ต้ำมเสียม-จอบ
 เป็นต้น

ในด้านการเพาะปลูก ชาวบ้านปลูกข้าวไร่ พืชผักอาหารและพืชใช้สอย
ต่างๆ เช่น พริก ถั่ว งา ฝ้าย ยาสูบ แทรกตัวอยู่ตามป่า บริเวณป่าริม
แม่น้ำยมนั้นชาวบ้านได้จับจองที่ดินสำหรับทำไร่ เนื่องจากที่ดินบริเวณดังกล่าว
มีความอุดมสมบูรณ์ ดินดีน้ำดี และที่สำคัญอยู่ใกล้กับแหล่งอาหาร ทั้งอาหาร
จากแม่น้ำยม และจากป่าแม่ยม ที่มีอยู่จำนวนมากในทุกฤดูกาล

ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวบ้านจึงผูกพันอยู่กับป่าแม่ยมอย่างมาก ทุกๆ วัน
ชาวบ้านจะต้องเข้าป่าไปเพื่อหาอาหาร เก็บฟืน และนำไม้มาใช้ประโยชน์ต่างๆ
ตามความจำเป็นในการดำรงชีวิต ดังที่ชาวบ้านได้เปรียบป่าแม่ยมว่าเป็น
“ซูปเปอร์มาเก็ตของชาวบ้าน” เมื่อเข้าไปในป่าต้องการสิ่งใดก็สามารถเสาะหา
ได้ตามต้องการ คล้ายกับซูปเปอร์มาเก็ตของคนเมืองที่ต้องการสิ่งใดก็เดินเข้า
ซูปเปอร์มาเก็ต แต่ต่างกันตรงที่ซูปเปอร์มาเก็ตของชาวบ้านไม่ต้องใช้เงิน
ซื้อหาอย่างคนในเมือง

นับตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา ชาวบ้านได้อาศัยพึ่งพาป่าแม่ยมในการดำรงชีวิต
ไปพร้อมกับความเชื่อที่มีต่อคุณค่าของป่าไม้ วิถีชีวิตของชาวบ้านในการเก็บหา
ของป่า ล่าสัตว์หรือตัดไม้ใช้สอย ชาวบ้านจะมีวิธีการใช้ประโยชน์ที่คำนึงถึง
ความยั่งยืน อาทิ การใช้ประโยชน์ไปพร้อมกับการอนุรักษ์ เช่น การขุดหนองไม้
ชาวบ้านในสะเคียบจะทำการกลบดินทุกครั้งที่ขุดเอาหนองไม้ฝ่หนองที่ต้องการ

แล้วทิ้งหน่อที่มีขนาดเล็กยังไม่สามารถนำมาเป็นอาหารได้ให้แทงยอดเติบโตขึ้นมา ใครมาทีหลังในวันต่อๆ ไปก็จะสามารถขุดเอาหน่อเล็กที่เติบโตขึ้นมาภายหลังได้ และจะทำให้มีหน่อไม่กินไปจนชั่วลูกชั่วหลาน การเก็บผักหวานก็ต้องเก็บเอาแต่ยอดที่ต้องการโดยไม่มีการหักกิ่งหรือโค่นต้นผักหวานทั้งต้นหรือในการตัดไม้ของจาวบ้านในอดีตก็จะตัดต้นที่มีขนาดเล็กถึงขนาดกลางพอเหมาะที่จะใช้สอยเท่านั้น และไม่ตัดต้นไม้ใหญ่ ด้วยความเชื่อที่ว่าต้นไม้ใหญ่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่

สิ่งเหล่านี้ผู้เฒ่าผู้แก่จาวสะเตียบจะอบรมบ่มนิสัยลูกหลานสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

คำกล่าวของคนเฒ่าคนแก่ในยามที่สอนลูกหลานที่ติดปากอยู่เสมอ เช่น คำว่า “กินอะหยังจะไปกินฉิบกินหาย” หมายถึง “กินอะไรอย่าได้กินให้มันฉิบหาย หรืออย่ากินล้างกินผลาญนั่นเอง”

หากถามถึงเหตุผลว่าทำไมถึงต้องเข้มงวดอย่างมากในการกินอยู่อย่างประหยัดของลูกหลาน ทั้งๆ ที่ในป่าแม่ยมก็มีทรัพยากรมากมายให้ใช้ได้ประโยชน์ คนเฒ่าคนแก่จะบอกเสมอว่า เราต้องประหยัดเอาไว้เพื่อให้ได้ใช้ประโยชน์ไปจนถึงลูกถึงหลาน จะได้ไม่อดไม่กั้น

โดยเฉพาะข้าว แต่ก่อนนั้นจาวบ้านมีที่น้าน้อย ระบบเหมืองฝายก็ยังไม่ได้เท่าที่ควร ผลผลิตข้าวก็ได้น้อย อดอยาก ที่คนเฒ่าคนแก่เรียกว่า “สมัยข้าวหวิด” หรือ “สมัยกั้นข้าว” ประกอบกับความเชื่อที่ว่าทรัพยากรทุกอย่างมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเจ้าของ เมื่อไหร่ที่กินทิ้งกินขว้างไม่เห็นคุณค่า หรือการโลภมากเห็นแก่ตัวไม่นึกถึงคนอื่นในชุมชน หามาได้ไม่แบ่งปันผู้อื่น ก็มักจะประสบกับความอดอยากในภายหลัง หรือว่าจะต้องถูกลงโทษจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้การหากินในโอกาสต่อไป “บ่หามา” หมายถึง “หากินยาก” อาจจะได้น้อยไม่พอกิน หรือหาไม่ได้เลย

วิถีของชาวบ้านที่พึ่งพาอยู่กับธรรมชาติจึงยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จนถึงปัจจุบัน ดังนั้นลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าแม่ยมของชาวบ้านจึงมีความสัมพันธ์กับสังคม วัฒนธรรม ระบบคุณค่าต่างๆ ในชุมชนอย่างสอดคล้องและเป็นไปเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนทั้งธรรมชาติและวิถีชีวิตของชาวบ้านเอง

ความเชื่อเรื่องป่ากับผีรักษา (รักษา)

ในชุมชนสะเดียบนั้นเป็นพื้นที่ที่มีระบบความเชื่อเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์กับการจัดการทรัพยากร หรือการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนมาอย่างยาวนาน และสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ ด้วยความเชื่อที่ว่าทรัพยากรธรรมชาติทุกอย่างล้วนแล้วแต่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าป่าเจ้าเขาเป็นเจ้าของ ชาวบ้านหากใครต้องการใช้ประโยชน์จะต้องทำพิธีบอกกล่าวและเลี้ยงผีทุกปี

ดังนั้นในชุมชนสะเดียบจึงมีทั้งผีที่เป็นผีบ้าน ผีไร่ นา ผีป่าเขา ผีน้ำและผีเมืองฝาย ที่คอยดูแลปกป้องรักษาพื้นที่ต่างๆ อยู่

ชาวบ้านได้เปรียบเทียบผีในบ้านว่าเป็นลักษณะของการบริหารบ้านเมืองแบบการแบ่งงานเป็นกระทรวงกรมต่างๆ โดยมีผีเจ้าเมืองเป็นศูนย์กลางอำนาจในบ้านทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นผีประจำตระกูล ผีบ้านผีเรือน ผีมิดเมืองที่ดูแลด้านความประพฤติของหญิงชาย ผีประจำประตูเมือง เป็นต้น

ผีตามป่าเขาไร่ไถนาที่เช่นกัน มีการแบ่งเขตพื้นที่อำนาจการปกป้องรักษาอย่างชัดเจนว่าบริเวณพื้นที่ใดจะขึ้นกับผีตนใด ซึ่งชาวบ้านเองเมื่อได้เข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ใดก็ต้องทำการบอกกล่าวขอสิทธิการเข้าไปใช้ประโยชน์ก่อน และในแต่ละปีก็ต้องมีการเลี้ยงผีร่วมกันในหมู่ของผู้ที่ใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้นๆ เพื่อให้มีความอยู่เย็นเป็นสุข และได้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าวอย่างราบรื่น เช่น หากทำไร่ไถนาที่จะขอให้ได้ผลผลิตมากเพียงพอต่อการดำรงชีวิต

ความเชื่อของชาวบ้านในเรื่องผีรักษาป่าเขาได้ดำรงสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เนื่องจากชาวบ้านต้องอาศัยพึ่งพาและใช้ประโยชน์จากป่า

ในทุกด้านในการดำรงชีวิต

๒. ป่าแม่ยมระหว่างการสัมปทานป่า (หลังปี พ.ศ. ๒๕๐๐)

นับตั้งแต่ประมาณปี ๒๔๙๐ ป่าไม้ในประเทศไทยรวมทั้งป่าแม่ยม ได้รับอนุญาตจากรัฐให้สัมปทานป่าไม้ โดยเฉพาะไม้สัก

ชาวบ้านระบุว่า การสัมปทานป่าในยุคแรกๆ นั้น ชาวบ้านยังไม่รับรู้เท่าที่ควร รู้เพียงแต่ว่ามีฝรั่งที่เรียกกันว่า”นายห้าง”นำผู้คนเข้ามาตัดไม้ ทำไม้กันอยู่ด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำยม มีชาวบ้านบางคนเข้าไปรับจ้างเป็นคนนำทางในการสำรวจไม้ และเป็นผู้เฝ้าไม้ซุงที่ถูกชักลากมาของรวมกันไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำยมเพื่อรอการลำเลียงที่ขนส่งโดยปล่อยให้ไหลไปตามลำน้ำยม และชาวบ้านบางคนก็ได้นำเอาขงมจีน กล้วย ผลหมากรากไม้ต่างๆ หาบไปขายให้กับนายห้างและคนงานที่ทำไม้อยู่ในป่า

ชาวบ้านต่างไม่รู้ว่านี่คือการสัมปทานไม้ แต่ที่ชาวบ้านเกรงกลัวมากที่สุดคือ กฎหมายห้ามใช้ประโยชน์จากไม้สักโดยเด็ดขาด ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ก็ตาม ดังคำกล่าวของชาวบ้านที่ว่า แม้กระทั่งจะนำไม้สักมาทำคันท่อน้ำบวย (กระบวยตักน้ำ) ก็ไม่ได้ เป็นคำสั่งจากทางการที่ชาวบ้านต่างก็เกรงกลัวและปฏิบัติตามแต่โดยดี การใช้ไม้สำหรับการสร้างบ้าน ทำฟืน หรือใช้ประโยชน์อื่นๆ จึงต้องใช้ไม้ชนิดอื่น โดยที่ชาวบ้านต่างไม่มีใครรู้ว่าทำไมทางราชการจึงหวงห้ามไม้สักไม่ให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์

หลังจาก ปี ๒๔๙๕ ได้มีบริษัทเอกชน ชื่อ บริษัทอีสเอเชียติก เข้ามาสัมปทานไม้ป่าแม่ยมอีกระลอกหนึ่ง การทำไม้ของทั้งสองบริษัทได้ส่งผลกระทบต่อด้านสังคมต่อชาวสะเทียบค่อนข้างมาก เช่น การปล่อยให้ไหลไปตามน้ำนั้นได้ก่อให้เกิดความเสียหายกับเหมืองฝายของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้าน

เดือนคร้อน แต่ไม่มีผู้ใดรับผิดชอบ สร้างความโกรธเคืองให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก แต่ก็ไม่รู้ว่าจะร้องเรียนอย่างไร ชาวบ้านจึงต้องร้องเหมือนผาย และช่วยกันสร้าง ขึ้นมาใหม่ แต่ก็ไม่สามารถทำให้ดีได้ดังเดิม เป็นอุปสรรคต่อการทำงานของ ชาวบ้านอยู่เป็นเวลานานนับสิบปี

แม้ว่าจะมีการสัมปทานไม้ในพื้นที่ วิถีชีวิตของชาวบ้านยังคงทำไร่ทำนา ไร่กินและแลกเปลี่ยนเหมือนเดิม

การสัมปทานไม้ที่อยู่ในความรับรู้และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง สังคมมากที่สุด คือ การทำไม้โดยบริษัทชาติไพบูลย์ และบริษัทแพร์ทำไม้ ที่เข้ามาสัมปทานไม้ป่าแม่ยมในช่วงหลังปี ๒๕๐๐

เมื่อแรกเริ่มมีการเข้ามาสัมปทานนั้น ชาวบ้านไม่ได้รับรู้อย่างเป็นทางการ ก่อนที่จะมีการทำไม้ ชาวบ้านเริ่มรับรู้ตอนที่มีการนำเครื่องมือเครื่องมือและ คนงานเข้ามาทำไม้แล้ว และได้มีการว่าจ้างชาวบ้านส่วนหนึ่งเป็นผู้นำทาง ล่ารวจไม้ คนงานส่วนใหญ่เป็นคนจากภายนอก เช่น ชาวพม่า ขมุ ชาวแพร์ ชาวสอง ชาวาว ชาวสุโขทัย เป็นต้น

นับเป็นการอพยพเข้ามาของคนจากภายนอกอย่างมหาศาลนับพันคน ที่หลังไหลเข้ามาในสะเคียบ อาศัยค้างแรมอยู่ “ปางไม้” ในป่าแม่ยมที่แม่พร้าว ผู้คนเนืองแน่น จนมีคำกล่าวที่ว่า “คนจะโคก่าไปอยู่แม่บัวว ดิงว่าบมีไม้ที่ บู้จักแม่บัวว”

ชาวสะเคียบที่เข้าไปเป็นคนงานในปางไม้นั้น ส่วนใหญ่ทำหน้าที่ คัดไม้ กานไม้ (การตัดต่อส่งน้ำของต้นไม้ ทำให้ต้นไม้ค่อยๆ ตาย) และผู้หญิงส่วนหนึ่ง รับจ้างปลูกลำทศแทนร่วมกับชาวเขาเผ่าอาข่าที่ทางบริษัททำไม้ชักชวนให้ย้าย ที่อยู่อาศัยมาอยู่บริเวณป่าแม่พร้าวเพื่อเป็นแรงงานปลูกลำทศแทนร่วมด้วย อีกกลุ่มหนึ่งและชาวอาข่าจึงได้อาศัยอยู่ที่นั่นจนถึงปัจจุบัน

ส่วนการตัดและโค่นไม้นั้นจะเป็นหน้าที่ของชาวสุโขทัย ส่วนการชักลากไม้ ทางบริษัททำไม้ได้นำเขาจ้างมาชักลากเอง และใช้รถบรรทุกขนไม้ต่อไปยัง

ตัวเมืองแพร่อีกทอดหนึ่ง โดยมีการตัดถนนของบริษัททำไม้ที่ต้องการความสะดวกในการขนย้ายไม้โดยรถบรรทุก ไม่เพียงแต่ถนนเชื่อมเมืองสองกับสะพานเท่านั้นที่ทางบริษัททำไม้ปรับปรุง ยังได้ตัดถนนเข้าไปยังป่าแม่ยมตะวันตก จากตัวชุมชนสะพานแม่พร้าว แม่ปุง แม่ลำอีกด้วย นี่เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในหลายด้านในสะพาน

แม้ว่าชาวสะพานจะเข้าไปรับจ้างเป็นคณงานในป่าไม้กินเป็นจำนวนมาก แต่วิถีการผลิตของชาวบ้านในช่วงแรกๆ ที่มีการสัมปทานไม้ นั้นยังคงเป็นการเกษตร เพราะปลูกพืชผักอาหาร ยาสูบ ฝ้าย และทำนาเป็นหลัก เริ่มมีการปลูกถั่วลิสง ยาสูบพื้นเมือง ปล่อยครั้ง ปลูกฝ้าย เอาไว้ขายบ้าง แต่ก็ยังคงมีวิถีชีวิตพึ่งพาอาหารจากป่า เพราะปลูกเพื่อยังชีพ บ้านเรือนก็ยังคงเป็นบ้านไม้แฉะไม้แดง ขนาดเล็ก ใต้ถุนสูง เสาบ้านใช้ไม้แฉะและไม้แฉะขนาดเล็ก มุงหลังคาด้วยหญ้าคา มีบางหลังที่เปลี่ยนไปมุงด้วยแป้นเกล็ดที่ทำจากไม้สัก

ชาวบ้านบางส่วนที่ไม่มีที่นา ก็จะเข้าไปเป็นคณงานรับจ้างในป่าไม้ตลอดทั้งปี โดยลูกเมียทางบ้านก็ยังคงทำไร่อยู่ ส่วนคนที่ไม่มีที่นาในช่วงว่างเว้นจากการทำนา กล่าวได้ว่าชาวบ้านยังคงทำการเกษตรควบคู่ไปกับการรับจ้างที่ป่าไม้

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของป่าแม่ยมระหว่างการสัมปทานป่าชาวบ้านระบุว่าในช่วงก่อนการสัมปทานป่า นั้น ป่าแม่ยมฝั่งตะวันตกบริเวณแม่พร้าว แม่ปุง แม่ลำ และฝั่งตะวันออก รวมทั้งบริเวณรอบๆ หมู่บ้านนั้นเป็นดงป่าหนาทึบ เต็มไปด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่ ที่ส่วนใหญ่เป็นไม้สัก และมีไม้จำพวก ไม้แฉะ ไม้เป๋ย ไม้แฉะ ประปนอยู่อย่างรกครึ้มและมีสัตว์ป่านานาชนิด ทั้งเสือ หมู ควายนป่า ช้างป่า

แต่หลังจากที่ได้มีการตัดไม้ในพื้นที่แรก สัตว์ป่าที่เคยมีอยู่จำนวนมากที่เคยส่งเสียงร้องอยู่ทั้งวันทั้งคืนเริ่มลดลงเนื่องจากการสัมปทานป่าได้ตัดโค่นต้นไม้ที่เป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของสัตว์ป่า ชาวบ้านเล่าว่า ในบางครั้ง

ที่กำลังโค่นต้นไม้อยู่นั้นบางทีก็มีสัตว์ป่าจำพวกกิ้ง หมูป่าวิ่งหนีตาย รวมทั้ง สัตว์ป่าขนาดเล็กจำพวกลิงลมและนกต่างๆ อีกจำนวนมาก

นอกจากนี้การที่มีคนนับพันเข้าไปอยู่ในป่าอันเขียวสงบนั้นยังเป็นการ รบกวนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม กล่าวคือ การดำรงชีวิตประจำวัน การเก็บหา ของป่าของคนงาน ทำให้รบกวนสัตว์ป่าเป็นอย่างมาก และนอกจากนี้ยังมี คนงานจำนวนหนึ่งตัดจับและล่าสัตว์ป่าเพื่อเป็นอาหารอีกด้วย เมื่อสัตว์ป่า ถูกรุกรานจึงอพยพหนีหายไป

การโค่นต้นไม้ใหญ่และมีความสูงมากนั้นได้ทำให้ต้นไม้ขนาดเล็ก ที่แม้ว่าจะไม่เป็นที่ต้องการของบริษัททำไม้เพราะยังไม่ให้เนื้อไม้ที่เหมาะสม ก็พลอยล้มตายหักโค่นไปด้วย เนื่องจากต้นไม้ใหญ่ที่ถูกโค่นล้มทับถมต้นไม้ ขนาดเล็กที่กำลังจะเติบโตเหล่านั้นด้วย ในแต่ละวันมีช้างลากไม้ที่ไม่ได้ชักลาก ไปตามเส้นทางเส้นเดียว แต่ลากผ่านต้นไม้ขนาดเล็กที่ขวางทางอยู่

ป่าส่วนหนึ่งก็สูญเสียไปเพราะช้างที่มีอยู่จำนวนนับร้อยเชือกกินเป็น อาหารทุกวัน นับสิบปีด้วยอีกส่วนหนึ่ง

ยิ่งร้ายไปกว่านั้น ในการสัมปทานป่าที่มีนโยบายกำหนดว่าจะต้อง ทำการปลูกป่าทดแทนให้ได้จำนวนพื้นที่ตามที่ตกลงไว้ เมื่อพื้นที่สำหรับการปลูกป่า ไม่พอจึงตัดโค่นป่าธรรมชาติที่เป็นไม้กระยาเลย ที่ไม่ใช่ไม้สักเป็นอาณาบริเวณ กว้าง เพื่อจ้างคนงานปลูกป่าให้ได้ตามจำนวนที่ต้องการ โดยไม้ที่ตัดโค่นนั้น ห้ามไม่ให้ชาวบ้านคนใดนำไปใช้ประโยชน์แม้แต่ใช้ทำฟืน และนำไม้เหล่านั้น ทิ้งลงไปตามลำห้วยเสีย ให้เหลือเพียงพื้นดินที่โล่งๆ สำหรับปลูกต้นสัก ตามนโยบาย

นอกจากนั้นผู้สัมปทานป่ายังบังคับยึดเอาที่ทำกินของชาวบ้านที่อยู่ โดยรอบป่าแม่พร้าวซึ่งทำกินมาก่อนเพื่อใช้เป็นพื้นที่ปลูกป่าอีกด้วย

เมื่อการสัมปทานป่าผ่านไปไม่นาน ป่าแม่ยมสวนที่มีการสัมปทานป่า จึงโล่งเตียน เหลือแต่คอไม้ และต้นไม้ขนาดเล็กที่รอดจากการล้มตายระหว่าง

การทำไม้เท่านั้น สัตว์ป่าน้อยใหญ่ที่เคยมีกลับหนีหายและในป่า มีเพียงเสียง
ผู้คนที่หลังไหลเข้าไปรับจ้าง เครื่องเลื่อยไม้ เสียงซ่าง และรถบรรทุกไม้ที่
ส่งเสียงดังอยู่เป็นเวลานานนับสิบปีติดต่อกัน

ชาวบ้านรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ รู้สึกใจหาย และได้แต่คิด
เสียดายป่า และต่างก็รู้ว่าหากมีการตัดไม้แบบนี้ต่อไปเรื่อยๆ ป่าที่ชาวบ้าน
เชื่อว่าจะไม่มีวันหมดไปจากสะเทียบนั่นคงต้องหมดลงสักวันหนึ่ง แต่ก็คิดว่า
เป็นความประสงค์ของหลวง และชาวบ้านเองไม่มีสิทธิ์ห้ามปรามได้ ชาวบ้าน
มีหน้าที่เพียงช่วยงานบริษัทอย่างซื่อสัตย์และทำตามหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด
เท่านั้น

สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการใช้ประโยชน์จากป่าแม่ยม ที่
เปลี่ยนแปลงเมื่อเวลาผ่านไปหลายปี หลังจากที่ได้มีการสัมปทานป่า นอกจาก
ความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของป่าแม่ยมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและ
ส่งผลกระทบในทางนิเวศวิทยาอย่างมหาศาลแล้ว การสัมปทานป่ายังเป็น
โครงการพัฒนาที่เข้ามาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องกัน
เป็นเวลานานนับสองทศวรรษ

๓. หลังหมดยุคของการสัมปทานป่า

ชาวบ้านและคนงานที่มาจากที่อื่นเริ่มเรียนรู้การตัดไม้จากการรับจ้าง
ในปางไม้ ชาวสะเทียบจึงเห็นความสำคัญของการมีช่างลากไม้เป็นของตนเอง
โดยการเก็บรวบรวมเงิน และเข้าหุ้นกันในหมู่ญาติพี่น้องและเพื่อนสนิทซื้อซ่าง
และนำซ่างไปรับจ้างลากไม้ให้กับบริษัทเพราะจะทำให้ได้เงินค่าจ้างเพิ่มมากขึ้น
กว่าการที่รับจ้างใช้แรงงานหลายเท่าตัว ส่วนคนที่ไม่มีทุนก็ยังคงรับจ้าง
ทำหน้าที่ที่คัดไม้ กำนไม้ และกลุ่มผู้หญิงก็ยังคงรับจ้างปลูกป่า

วิถีชีวิตของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไปมากจากการยังชีพด้วยการเพาะปลูกและเก็บหาของป่า ก็เริ่มหันมารับจ้างทำไม้ ปล่อยให้กลุ่มผู้หญิงและคนแก่ทำนาทำไร่ ผู้ชายวัยแรงงานส่วนใหญ่เข้าป่ารับจ้างทำไม้

ภายหลังชาวบ้านส่วนหนึ่งเริ่มเรียนรู้การตัดไม้ด้วยเครื่องมือสมัยใหม่ และมีเงินพอที่จะซื้อหา ส่วนหนึ่งออกจากการทำไม้ให้กับบริษัทมาทำไม้ขายเอง

ปัจจัยที่สร้างความขัดแย้ง และชาวบ้านได้อ้างสิทธิการใช้ประโยชน์จากป่า คือ การทำไม้ของบริษัทได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่รุนแรงกับชุมชน แต่ไม่เคยช่วยเหลือหรือพัฒนาชุมชนละเอียดเบียดเบียนแต่เนิ่นๆ ในขณะที่ชาวบ้านได้แต่ยืนมองการชักลากไม้ออกไปจากป่าไม่เว้นแต่ละวัน ไม่เคยได้รับประโยชน์อะไรจากการสัมปทานป่าที่เกิดขึ้น

ความขัดแย้งกรณีหนึ่งที่รุนแรงและมีการต่อสู้คดีของชาวบ้าน คือ การยึดเอาที่ดินทำกินของชาวบ้านไปปลูกป่า โดยในตอนแรกทางบริษัทได้อ้างเอาผลประโยชน์ของหลวงในการที่จะได้มีป่าเพิ่มขึ้น และเมื่อชาวบ้านไม่ยินยอมก็ใช้อำนาจข่มขู่ อ้างกฎหมายสารพัด มีชาวบ้านเพียงส่วนน้อยที่ยินยอมให้ทางบริษัทปลูกป่าในที่ดินของตน แต่ส่วนใหญ่ไม่ยอม เมื่อทางบริษัทปลูกต้นสักในที่ดินของตนเมื่อซัดขึ้นไม่ได้จึงปล่อยให้เขาปลูกไป พอเวลาผ่านไปวันสองวันก็พากันถอนต้นสักทั้งหมดทิ้งไปเสีย แล้วใช้ที่ดินทำการเพาะปลูกตามเดิม

เมื่อชาวบ้านได้เรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานจากบริษัทมากขึ้น ประกอบกับการมีช่างและเครื่องมือพร้อมในการตัดไม้ จึงสามารถตัดไม้เก็บไว้สร้างบ้านเรือน แล้วจึงเริ่มตัดไม้เพื่อขายให้กับพ่อค้าไม้จากภายนอก จนการตัดไม้ของชาวบ้านเริ่มขยายตัวมากขึ้น

ในขณะที่การสัมปทานป่าก็ยังคงดำเนินต่อไป ชาวบ้านส่วนหนึ่งเริ่มหันมาทำไม้ขายเป็นรายได้หลักเลี้ยงปากท้อง จนชาวบ้านบางส่วนเริ่มทิ้งไร่ไว้ชั่วคราว มีส่วนน้อยที่ยังคงทำไร่อยู่ มีเพียงการทำนาเท่านั้นที่ชาวบ้านไม่ละทิ้ง ยังคงทำนาเก็บข้าวไว้กินเช่นเคย

ในระหว่างที่ทำไม้ขายนั้น เงินทองในหมู่บ้านหมุนเวียนเป็นจำนวนมาก และไม่มีหนี้สิน แต่เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาในอดีตเมื่อครั้งทำไม้ให้กับบริษัท จาวบ้านกลับรู้สึกว่าการทำไม้ตนจึงไม่มีเงินเก็บ ไม่มีควมร่ำรวยจากการทำไม้ มีเพียงบ้านอยู่อาศัย และมีไม้ไว้สร้างบ้านเท่านั้น หลายคนมองว่ามันเป็น เวิร์กกรม เราทำลายป่า เราบังคับใช้แรงงานช้าง วัว ควาย มันจึงเป็นบาป

เห็นได้ว่าการใช้ประโยชน์จากป่าของจาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไป อย่างรวดเร็ว และมีการใช้ประโยชน์ของเนื้อไม้มากขึ้น และมีการค้าขายกับ คนภายนอกมากขึ้นด้วย อันสืบเนื่องมาจากการอนุญาตให้มีการสัมปทานป่าไม้ ของรัฐบาล นอกจากนี้การเข้ามาของคนภายนอกชุมชนที่เข้ามาทำไม้และ แสวงหาประโยชน์จากการทำไม้ก็เกิดขึ้นจำนวนมาก แต่ด้วยวัฒนธรรม ระบบ คุณค่าต่างๆ ของชุมชนที่เป็นทุนเดิมอยู่มีความเข้มแข็งมาก การเปลี่ยนแปลง ทางสังคมวัฒนธรรมจึงเป็นไปอย่างช้าๆ และยังคงมีการยึดถือปฏิบัติมา จนปัจจุบันนี้

ภายหลังเมื่อทรัพยากรป่าไม้เสื่อมโทรมร่อยหรอลงอย่างรวดเร็ว พื้นที่ป่า ทั่วประเทศลดลงอย่างเห็นได้ชัด ส่งผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง ประกอบกับกระแสการอนุรักษ์มีมากขึ้น รัฐบาลไทยจึงได้ประกาศปิดป่าเล็ก สัมปทานป่าทั่วประเทศ

ละเอียดในขณะนั้นต่างมีวิถีชีวิต เศรษฐกิจขึ้นอยู่กับการทำไม้ แม้ว่า รัฐบาลจะประกาศปิดป่าไปแล้วก็ตาม แต่จาวบ้านยังคงดิ้นรนต่อสู้เพื่อการตัดไม้ ขายเลี้ยงครอบครัว ซึ่งมีความยากลำบากมากขึ้น เนื่องจากการจับกุมเข้มงวด กวดขันมากขึ้นของเจ้าหน้าที่

๔. การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่

“เลิกตัดไม้ ตีกลุ่มราษฎรรักษป่า รักษาป่า รักษาชุมชน”

ประมาณปี ๒๕๓๐ กระแสการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง จากการผลักดันของฝ่ายสนับสนุนให้มีการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น ประกอบกับสภาพป่าแม่ยมที่เสื่อมโทรมลง และกระแสการอนุรักษ์เกิดขึ้น ชาวสะเยียบลุกขึ้นต่อสู้คัดค้านเขื่อนแก่งเสือเต้น เพื่อยืนยันสิทธิของชุมชน และไม่ยอมอพยพโยกย้าย

ทุกครั้งที่มีการเคลื่อนไหวต่อสู้ ชาวบ้านมักถูกฝ่ายตรงข้ามโจมตีเสมอว่าชาวบ้านตัดไม้ทำลายป่า ทั้งที่การตัดไม้ของชาวบ้านเป็นเพียงเศษเสี้ยวหนึ่งของการสัมปทานป่าของบริษัทต่างชาติและบริษัทเอกชนภายในประเทศภายใต้การอนุมัติของรัฐบาล แต่ชาวบ้านกลับเป็นแพะรับบาปในกรณีการตัดไม้ทำลายป่า และถูกทำลายความชอบธรรมในการต่อสู้เพื่อสิทธิชุมชนในเรื่องเขื่อนแก่งเสือเต้น

ต่อมาในปี ๒๕๓๑ มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพันธุ์พรรณแห่งประเทศไทย ได้เข้าไปกระตุ้นเตือนและจุดประกายความคิดเกี่ยวกับการเลิกตัดไม้ และหันมาอนุรักษ์ป่าให้กับกลุ่มผู้นำชุมชน ซึ่งนำโดย กำนันชุม สะเยียบคง

แนวคิดดังกล่าวนี้แม้ว่ากลุ่มผู้นำจะเห็นด้วย และเชื่อว่าจะเป็นแนวทางที่ดีที่สุด แต่ก็ได้สร้างความหนักใจให้กับกลุ่มผู้นำชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากการหยุดตัดไม้หันมาอนุรักษ์นั้นมันเป็นไปได้ยากมาก เป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เพราะปากท้องของชาวบ้านขึ้นอยู่กับการทำไม้ขาย มันเป็นเรื่องคอขาดบาดตายที่ยากแก่การทำทำความเข้าใจ

กลุ่มผู้นำชุมชนจึงได้เริ่มทำความเข้าใจกับชาวบ้านด้วยการหารือในการประชุมหมู่บ้าน ในระยะแรกประเด็นดังกล่าวได้สร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้านส่วนมากที่ไม่เห็นด้วย เพราะไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรกับชีวิตและปากท้องของครอบครัว

จาวบ้านต้องขัดแย้งกันเองอยู่หลายปี นอกจากจาวบ้านด้วยตัวเอง แล้วยังมี ความขัดแย้งระหว่างจาวบ้านกับกลุ่มผลประโยชน์ นายทุน และนักการเมืองท้องถิ่นที่ต้องสูญเสียผลประโยชน์จากการค้าไม้เถื่อนในสมัยอื่นอีกด้วย

ในส่วนของจาวบ้านด้วยกันได้ค่อยๆ ทำความเข้าใจ และมีการส่งเสริมอาชีพต่างๆ ให้แก่จาวบ้าน โดยการสนับสนุนของมูลนิธิคุ่มครองฯ ที่ได้หาเงินทุนมาให้จาวบ้านกู้ยืม เพื่อเปลี่ยนแปลงอาชีพ การทำมาหากิน บ้างก็หันกลับไปหาไร่ นา ส่วนใหญ่หันไปปลูกมะขามหวาน และเพาะกล้าสักขาย และได้ทดลองปลูกพืชใหม่ๆ เช่น มะเขือสีม่วง กระหล่ำปลี ผักกาด บางส่วนปลูกข้าวโพดมากขึ้น แม้ว่าจะไม่ได้ทำให้จาวบ้านมีรายได้เป็นล่ำเป็นสันเหมือนกับการทำไม้ แต่ด้วยความพยายามของกลุ่มผู้นำทั้ง ๔ หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนแก่งเสือเต้น ช่วยกันรณรงค์ทำความเข้าใจกับจาวบ้านถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าแม่ยม จาวบ้านจึงเริ่มมีความเข้าใจมากขึ้น และมีเพียงส่วนน้อยที่ยังคงแอบตัดไม้อยู่

ประมาณ ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ จาวบ้านจึงได้ตั้งกลุ่มราษฎรรักษป่าและร่วมกันออกกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อใช้เป็นมาตรการในการหยุดการตัดไม้ทำลายป่า และร่วมกันอนุรักษ์ โดยกฎเกณฑ์ต่างๆ ผ่านที่ประชุมจาวบ้าน และยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด มีบทลงโทษที่ชัดเจน ทำให้ความขัดแย้ง ระหว่างจาวบ้านด้วยกันเองค่อยๆ ลดลง ส่วนความขัดแย้งกับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ นั้น จาวบ้านต้องใช้ทั้งไม้อ่อนไม้แข็ง และการรณรงค์สาธารณะ และอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวของผู้นำชุมชนในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง เมื่อกลุ่มจาวบ้านมีความเข้มแข็งและเอาจริงกับเรื่องนี้ กลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ที่มีความขัดแย้งก็ค่อยๆ ลดลงไป

ในปี ๒๕๓๖ จาวบ้านจึงได้ตกลงกันที่จะเลิกการตัดไม้ทำลายป่าอย่างเด็ดขาด ด้วยการเรียนเชิญนักการเมือง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เช่น อธิบดีกรมป่าไม้ มารับมอบเครื่องมือการตัดไม้ของจาวบ้านทั้งหมด เพื่อเป็นการ

ประกาศเจตนารมณ์และให้คำมั่นสัญญาของชาวบ้าน แต่ด้วยกระแสเขื่อน
แก่งเสือเต้นที่ค่อนข้างแรงในช่วงนั้น จึงทำให้ไม่มีใครกล้ารับมอบเนื่องจาก
ไม่ไว้วางใจชาวบ้าน กลัวว่าจะตกเป็นเครื่องมือของชาวบ้าน ชาวบ้านต้อง
ติดต่อไปยังหน่วยงานต่างๆ หลายแห่ง จนแม้ทั้พภาคที่ ๓ เป็นผู้รับมอบ
เครื่องมือเครื่องมื่อทั้งหมด

นับแต่นั้นมาชาวบ้านจึงได้ดำเนินการอนุรักษ์ป่าแม่ยม ภายใต้กลุ่มราษฎรรักษ่าป่า มีกิจกรรมต่างๆ เช่น การปลูกป่าเพิ่มเติม การรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม การบวชป่า และสืบชะตาแม่น้ำ ควบคู่ไปกับการรณรงค์คัดค้านเขื่อนแก่งเสือเต้นเพื่อรักษ่าป่าแม่ยมและสิทธิชุมชน และยึดถือปฏิบัติตามกฎหมายที่ร่วมกันตั้งขึ้นอย่างเคร่งครัดจนถึงปัจจุบัน

--สรุป--

ชาวสะเดียบในอดีตมีวิถีชีวิตเรียบง่ายพึ่งพาธรรมชาติ และมีสำนักค้ำการอนุรักษ์ตามประเพณีความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชน

ในยุคของการสัมปทานป่าไม้ ทำให้ก้าวสู่ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ค้ำการใช้ประโยชน์จากป่า และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจหลายประการ

ในที่สุด ชาวบ้านได้กลับมาอนุรักษ์ป่าอีกครั้งในรูปแบบขององค์กรชาวบ้านที่ชัดเจน ซึ่งชาวบ้านเองก็ยังคงใช้ประโยชน์จากป่าแม่ยมอย่างยั่งยืนแบบพึ่งพาอาศัยอย่างที่เคยใช้มาในอดีต เช่น การเก็บหาของป่า การใช้พื้น การประกอบพิธีกรรม การใช้เนื้อไม้ในการสร้างบ้านเรือนตามความจำเป็น ภายใต้กฎเกณฑ์ที่ชาวบ้านยึดถือร่วมกัน ไม่มีการใช้ประโยชน์จากป่าในแง่การค้าขายเนื้อไม้อีกต่อไป โดยองค์กรชาวบ้านได้มีการตั้งกฎเกณฑ์ และบทลงโทษที่ชัดเจนพร้อมๆ กับการสร้างจิตสำนึกในด้านสิ่งแวดล้อมและการปกป้องชุมชนด้วยทุนทางสังคมที่เข้มแข็งของชาวสะเดียบเอง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ในป่าเมี่ยม

สักทอง

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้น ขนาดใหญ่ที่สุดมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๑.๕๐ เมตร มีความสูงประมาณ ๒๕ เมตร เมื่อดันขนาดเล็กจะมีใบขนาดใหญ่ พอดันโตขึ้นและแก่ลงขนาดของใบจะเล็กลงเรื่อยๆ

ระบบนิเวศ ดงและดอยสูง

ฤดูกาล/ช่วงเวลา สามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดทั้งปี ออกดอกเดือน ก.ค.-ค.ค.

ออกผลช่วงเดือน ต.ค.-พ.ค. ใบริ้วในฤดูแล้ง

การใช้ประโยชน์ ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการนำลำต้นมาสร้างบ้าน ทำเฟอร์นิเจอร์ ชุกเรือ

ทำรั้วบ้าน ของใช้ในครัวเรือน และทำเกวียน ซึ่งเลือกใช้หมกเผาถ่าน การขยายพันธุ์ใช้เมล็ดและเหง้า

โต้มกั่ว

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้น ขนาดใหญ่ที่สุดมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๑ เมตร มีความสูงประมาณ ๒๐ เมตรมีกิ่งก้านสาขากว้างเป็นพุ่ม ใบหนา มีดอกสีขาวเป็นพวง ผลเล็กเป็นพวง

ระบบนิเวศ ขึ้นในป่าทั่วไป

ฤดูกาล/ช่วงเวลา สามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดปี ออกดอกช่วงเดือน ก.ค. และออกผลช่วงเดือน ธ.ค.-ม.ค.

การใช้ประโยชน์ ลำต้นใช้สร้างบ้าน ทำเฟอร์นิเจอร์ ทำฟืน เผาถ่าน คุณภาพดี ไม่แตกขณะติดไฟ กิ่งก้านและลำต้นใช้ทำป้อมแฉ่ง (ทุ่นแห)

กล้วยไม้หวาย

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้น ใหญ่ที่สุดมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๕๐ เซนติเมตร มีความสูงประมาณ ๑๕ เมตรใบยาวเรียวยาวขนาด ๙-๑๐ นิ้ว ใบหนาตั้งขึ้น

ระบบนิเวศ ป่าเบญจพรรณ (ที่ราบ) และริมห้วย ป่าแพะ บริเวณที่ราบ

ฤดูกาล/ช่วงเวลา สามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดทั้งปี ออกดอก ช่วงเดือน เม.ย.-พ.ค. ออกผลเดือน พ.ค.-มิ.ย.

การใช้ประโยชน์ เปลือกใช้ต้มหรืออบเป็นผง ใช้อาบหรือกินขับน้ำคาวปลาแม่ลูกอ่อน ถ้าคันใช้ทำพื้น สร้างบ้าน เสาถ่าน แปรรูปเป็นเฟอร์นิเจอร์ ผลเป็นอาหารสัตว์ป่า เช่น นก กระรอก อีเห็น ป่าง ชะนี กิ้งและลำดับ ใช้ทำลูกข่าง เพราะเนื้อไม้เบาให้เสียงดังเวลาเล่นลูกข่าง

กาสะลอง

ลักษณะ เป็นไม้ยืนต้น ขนาดใหญ่ที่สุด มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๓๗ เซนติเมตร (ขนาด ๕ กำ) สูงประมาณ ๑๒-๑๕ เมตรใบแตกแขนงคล้ายต้นตุ๊กแก เป็นพวงมีขนาดเล็ก มีผลคล้ายถั่วฝักยาว ยาวประมาณ ๔๐ เซนติเมตร

ระบบนิเวศ ขึ้นตามป่าแพะ ป่าคอกย ป่าเบญจพรรณและทั่วไป

ฤดูกาล/ช่วงเวลา ใช้ประโยชน์ได้ตลอดทั้งปี

การใช้ประโยชน์ ใบและดอกตากแห้งใช้สูบแก้โรคจิตตีดวงจุมูก ดอกตากแห้งคั้นเอาแต่น้ำใช้เป็นน้ำอบน้ำหอมรดน้ำคำหัวประเพณีสงกรานต์ คอกสดเหน็บ ไล่ตามฝาบ้านใช้เป็นยาปราบแมลงตามบ้าน ถ้าคันใช้ทำพื้น ถ่านแต่ไม่นิยมเอามาสร้างบ้านเพราะมีปริมาณน้อย กิ่งสดหั่นฝอยใช้ผสมกับยาสูบ ให้กลิ่นหอมเวลาสูบ รากใช้เข้ายาสำหรับเด็กเหล่า

